

ԳԵՂԵՑԻԿԸ ԼԵՋՈՒԻՆ ՄԷՋ

Ա.

Ծառաջարամ. — Գեղեցիկիմ տպաւորութիւնը. — Գեղեցիկը որոշ ձեւեր ունի. — Միշտ վայրի դերը գեղեցիկը զգալում մէջ. — Գեղեցիկիմ քամի մը հիմնական յատկութիւններ. պար. զուլթիւմ, փոփոխութիւն, ոգի, արտայայ. տութիւն, խելք. — Լեզուիմ դիրքը գեղա. բուստամբում մէջ. — *1903 տարւոյմ գրա. կամ վէճ մը. — Հարեան և դրացի բառերը. — Դժէ և լեզու. — Դժէ պէտք է որ լեզու գեղեցիկ ըլլայ. — Դարձնալ դրացի և հարեան բառերում վրայ. Բագրատումի ձոմբոսը և Ն. Քուչակի ոտամալորները:

Պզտիկ յառաջարան մը այս նիւթիս, որ Բագրատիկի քանի մը թիւերուն մէջ պիտի շարունակուի:

Կարդացած գիրքերէս շատերուն մէջ տեսեր եմ որ գրողներն անպայման կը հիանան Միսրոբեան դպրոցի լեզուին վրայ. ոմանց քով զարմացումը նոյն իսկ պաշտամունքի փոխուած: Մէկը չգտայ՝ որ գէշ խօսած ըլլար, և սեւեռումը կազմեցի որ մէկն ալ պիտի չգայ որ գէշ գա. տաստան մը յայտնէ անոր վրայ: Թէեւ ոչ ոք ինչո՞ն փրկուած, ոչ ոք մանրա. մասն հաշիւ տուած իր այս զգացման, հա. մոգուցայ որ միշտ գեղեցիկ բան մ'ըլ. լալու էր այն լեզուին մէջ որ անպայման ամենուն հաճելի էր եղած: Արդ, ուզելով ըմբռնել ինչն է գեղեցիկը լեզուին մէջ, կարդացի արձող Միսրոբեան դպրոցի գրականութիւնը, Հիլլեմարաններու մատե. նագրութիւնը, Միշին դարերու երգիչները, Լատինամունքները, Նոր գրաբարն ու Աշխար. հարարը: Իւ այս բոլորէն զգացած տպա.ւորութիւններէս և ունեցած դատաստան. ներէս կազմեցի սկզբունք մը գեղեցիկին այն ձեւին որով կը ներկայանայ լեզուին մէջ: Ենթադրելով որ այս տպաւորութիւն. ներն ու դատաստաններն ուրիշներու ալ կրնան ախորժելի զալ, որոշեցի տպագրու. թեան յանձնել:

Առաջին գիծ մըն է, ձգուած սպիտակ յատակի մը վրայ. ճիշ մը շանացեր եմ որ շատ ծուռ գիծ մը չըլլայ:

Գեղեցիկը կեանքին և արուեստներուն մէջ ինչ ձեւի տակ ալ յայտնուի, միշտ շատ ևս հասարակաց գիծեր կ'ունենայ. կարեւոր է նախ ուրեմն գեղեցիկին վրայ գա. դափար մը կազմել, որպէս զի յետոյ կա. բնանք զայն լեզուին մէջ անդրադառնալ:

Առաջին ծանօթութիւնը՝ զոր մենք կ'ու. նենանք գեղեցիկ մասին՝ անոր մեր վրայ ըրած տպաւորութիւնն է: Գեղեցիկը դիւ. րաւ ուշադրութիւնը կը գրաւէ. ուշադրու. թիւնը գրաւելով ինքզինք դիտել կու տայ. ինքզինք դիտել տալով՝ մարդս զանիկայ աւելի կը ճանչնայ, աւելի ճանչնալով մտքին մէջ աւելի պայծառ գաղափար մը կ'ունենայ անոր պատկերին, պայծառ գա. դափար մ'ունենալով՝ դիւրութիւն մը կը զգայ անոր ներկայութեան, դիւրութիւնը շուտով կը փոխուի ախորժի, ախորժը՝ սիրոյ, սէրը՝ անձկութեան, անձկը՝ ա. փնի: Արեւը կը բռնանայ, կը մոլեգնու. տէ, կը վարէ: Արեւնորը՝ ըլլալու բնական վիճակէն դուրս է, ինչպէս հիւանդ մը, ինչ. պէս խենդ մը: Ինչ որ ինք գեղեցիկ ըմ. բռնած է՝ անոր տիրանալու համար, հա. կամէտ է դիմելու այնպիսի միջոցներու՝ որոնց վրայ աւելի բնական վիճակի մը մէջ, ինք իսկ ուրիշ տեսակ պիտի մտա. ծէր, Եթէ յաջողի իր ըմբռնածը իրացնել կամ իւրացնել, որքան սաստիկ եղած էին տառապանքները՝ դեռ աւելի մեծ կ'ըլլայ հանգստութիւնը զոր պիտի վայելէ: Անի. կայ երջանիկ կ'ըլլայ. երջանկութիւնը գե. ղեցիկին հետ միանալն է:

Արդ հարցն հոս է թէ կան որոշեալ գիծեր, կերպեր և ձեւեր՝ որոնք անփոփոխ կերպով այս տպաւորութիւններն ընեն, թէ գեղեցիկը յարաբերական է, ենթակայ մի. ջաւայրին ազդեցութեան, կլիմային, վար. ժուլեան, կրթութեան աստիճանին:

Իրականութիւնը կը ցուցնէ թէ միշա. վայրը մեծ ազդեցութիւն ունի գեղեցիկին տպաւորութիւններն զգալու համար: Ոչ

կոստանդին Երզնկացին, ոչ Նարեկացին երբեք չեն կրցած այնպէս ճաշակել Եզնիկի լեզուն, ինչպէս Վոսմապուռնի դաշտումն ո՛ր և է կիրթ հայ մը: Ու ոչ Լատիննա՛մով մը և ոչ ալ արդի աշխարհաբարեան մը պիտի չկարենան երբեք այնպէս համառօնել Քուչակէն, ինչպէս Ժեյ կամ ԺԶ դարերուն ո՛ր և է հայ մը:

Գեղեցկին դատումը ըստ միջավայրին տարբերելով հանդերձ, կարելի է գտնել ուղղութիւն մը վճռելու թէ այս կամ այն միջավայրի դատումն է աւելի ճիշդ: Միջավայրը միայն ընդհանուր տրամադրութիւններ ու դատումներ կու տայ. անհատական զգացողութեանց կը մնայ այս ընդհանուր տրամադրութեանց մէջէն աւելի նուրբերն ընտրել և աւելի յաջող կերպով յարմարակցել զանոնք՝ քան նոյն միջավայրի ո՛ր և է անհատ մը: Մեսրոբեան դպրոցի գրագէտներուն միջավայրը ամենուն ալ ազնիւ լեզու մը թելադրած է. բայց Եզնիկեան դասը ամենէն աւելի կրցեր է այն արդէն ազնիւ տարրը՝ ազնուազոյն կերպով բանեցնել: Միջավայրը հանձնարն է որ նիւթը կու տայ, կը ստեղծէ. անհատական դատողութիւնը տաղանդն է որ այս նիւթը կը ձեւաւորէ, կը զարդարէ և ինչպէս մի և նոյն միջավայրի անձանց մէջ տարբերութիւն կայ, տարբերութիւնը աւելի աչքի զարնող պիտի ըլլայ երկու միջավայրերու մէջ: Աղբ. երբ միջավայր մը, ծանօթանալով այս ինչ ձեւերուն ու տիպարներուն հետ, որոնց վրայ յառաջուց գաղափար չունէր, զանոնք աւելի կը սիրէ և կը շնոյնայ անոնց տիրանալ, կը նշանակէ թէ զայն աւելի լաւ կը դատէ: Ժեյ-ԺԶ դարու գրագէտները կը դատէին թէ որչափ մեր լեզուն լատիններէնի ճերակա-նութեան վրայ ձեւեն, այնքան լաւ կը դառնայ: Այս ուղղութեամբ յառաջ երթալով հանդերձ՝ երբ բոլոր այն հանգամանքները՝ որոնք իրենց այս դատումը շնչած էին, իրենց աչքերէն մի առ մի թօթափեցան իրրեւ կեդեւներ, և տեսան Մեսրոբեան դպրոցի հայերէնը, ճաշակին փոխուեցաւ և ըմբռնեցին թէ կան միտքեր՝

որոնք աւելի մօտէն ու ճիշդ կը զգան գեղեցիկը ու կը բացատրեն քան իրենք: Ուրեմն թէեւ ամէն անհատի ու միջավայրի գործերը գեղեցկին կը ձկտին, բայց իր յատկութիւնները պէտք է փնտռել այն անհատներու ու միջավայրերու արտադրութեանց մէջ, որոնք միւսներէն աւելի բարձր են: Լեզուի գեղեցկին կանոններն ալ աւելի Մեսրոբեան դպրոցի մէջ պէտք է փնտռել, քան Հելլենարաններուն, Միջին դարու երգչներուն, Լատինամոլներուն, Նոր գրաբարեաններուն ու Աշխարհաբարեաններուն մէջ:

Գեղեցիկը որ այնքան տեսակ ազդեցութիւններ կ'ընէ, շատ բարդ երեւոյթ մըն է. վարդի պէս թերթեր ու թերթեր կը պարունակէ իր մէջ, որոնք ամէնքն ալ սակայն մէկ ամբողջ մը կը կազմեն, ինչպէս վարդին թերթերը: Անիկայ պարզ է. դիւրաւ կը դիտուի. ըմբռնելու համար աշխատութիւն մը չի տար մեզի. անոր որոշ պատկեր մը կ'ունենայ մարդ իր մտքին մէջ: Միակերպութիւնը՝ որքան ալ դիւրին վերջը վերջը կ'ընդարմացնէ ջիղերը. պէտք է որ գեղեցիկը փոփոխութիւն ու ունենայ. բայց փոփոխութիւնը որ գաղափար կը բաղադրէ, կը բարդէ, պարզին հակառակ է: Տաղանդին ճարտարութիւնը պիտի ըլլայ, որ այս փոփոխութիւնը բնական ընէ, անզգալի: Մէկ գաղափարէն միւս գաղափարին անցած միջոց, հարկ չըլլայ խոչընդոտի մը վրայէն ցատքել, ձոր մը կտրել անցնիլ: Գաղափար մը զարգացնել այնպէս, ինչպէս կը բացուի ծաղիկ մը, ինչպէս կը մեծնայ կեանք մը, ինչպէս կը սասնի գետ մը և Յաջորդող մասին մէջ, նախընթաց մասին ամբողջ գիծերը պիտի տեսնուին. պէտք է որ իսկոյն կարենայ ճանչցուիլ թէ մէկ մասը՝ միւս մասին ծնունդն է. պէտք է կարենայ ըսուիլ. գեղեցիկ մօր, գեղեցկազոյն դուստր:

Բայց պարզ և փոփոխականը միացընող ամենանուր տարրն է ոգին, որ յառաջ կը բերէ կեանքը և կեանքը անշարժ չի կրնար ըլլալ. պէտք է որ գործէ, արտադրէ. ուսկից յառաջ կու գայ արտա-

յայտութիւնը: Արտայայտութենէն կը կրէ մարդ բոլոր այն տպաւորութիւնները՝ զոր գեղեցիկը կ'ազդէ: Արտայայտութիւնը կախումն ունի խելքէն, որ կը զգայ, կը թնէ, կը պատճառաբանէ, կ'ըմբռնէ: Եթէ խելքը հասնի գտնել բացարձակ ճշմարիտը, մտաւոր էն մեծ գեղեցիկը ըմբռնած է, և եթէ յաջողի զայն զգալի ձեւերու տակ շօշափելի ընել, բացարձակ երջանկութիւնը իրացուցած և իւրացուցած է:

Գեղեցիկն տպաւորութիւնները մարդս զգայարաններուն միջոցով կը զգայ. և իւրաքանչիւր զգայարանը իր յատուկ առարկան ունի: Գեղարուեստներէն թանձրանիւթները, ճարտարապետութիւն, արձանագործութիւն, նկարչութիւն աչքին են և շօշափելիքներուն, երաժշտութիւնը՝ աւանջին: Գեղարուեստներէն ամենէն աւելի կատարեալ զայն պէտք է համարիլ, որ բոլոր զգայարաններն ալ միասնական կը կենդանացնէ. և որովհետեւ մտքին ձեռքով է որ կը գործեն զգայարանները՝ միայն այն արուեստն է ուրեմն ձեռնհաս այս բանիս՝ որ անմիջապէս մտքին հետ կը խօսի, ինչպէս է լեզուն:

Եւս լեզուի դիրքը որոշելու գեղեցիկը արտայայտող արուեստներուն մէջ, կը մնայ բացատրել թէ ինչ յատկութիւններ պէտք է ունենայ լեզու մը գեղեցիկ ըսուելու համար:

Յամին 1903 Նոր գրաբարեաններն ու Մեսրոբեան դպրոցի հետամուտները կոխ մ'ունեցան Բագմալիկ և Հանդէս Ամսորեայ թերթերուն մէջ, որուն մասնակցեցան նաեւ ուրիշ հանդէսներ ու լրագիրներ: Շատ բազմաբանութեանց մէջ եթէ վէճին նիւթը չոր կերպով ծրանաձեւել ուզենք հետուեալ նախադասութիւնը կ'ունենանք. Բագրատունին, — Նոր Գրաբարեան դպրոցին պետք, — գեղեցիկ հայերէն ունի՝ թէ չէ: Հանդէսը կը պնդէ թէ որովհետեւ Բագրատունի զուտ Մեսրոբեան դպրոցի հետուեալ մը չէ, իր լեզուն ալ գեղեցիկ չէ: Բագմալիկը կը յայտնէր թէ Բագրատունի լեզուն գեղեցիկ է, որովհետեւ սքանչելի է: Երկու պատճառաբանութիւններն ալ

« աւանդութեամբ առ մեզ հասեալ » և Ըստ Հանդէսին՝ արտաքոյ Մեսրոբեան դպրոցին չիք հայերէն գեղեցիկ. Ըստ Բագմալիկի՝ Մեսրոբեան դպրոցէն դուրս ալ գեղեցիկ հայերէն կրնայ ըլլալ, եւ երկուքն ալ հոս խարխալ կը ձգեն: Եւ համարձեւած եմ որ Մեսրոբեան դպրոցէն դուրս ալ գեղեցիկ հայերէն կայ, բայց Բագմալիկը պէտք էր բացատրել թէ ինչո՞ւ համար կրնայ ըլլալ, ինչպէս Հանդէսը պէտք էր ապացուցանել թէ ինչո՞ւ համար չի կրնար ըլլալ: Կը տեսնուի թէ երկուքն ալ լեզուի գեղեցիկն որոշ գաղափար մը չունենին, որուն հետ բաղդատելով Մեսրոբեան դպրոցը կամ Բագրատունին ինչուններուն պատասխանները գտնէին: Առանց ասոր երբէք կարելի պիտի չըլլայ գեղեցիկը գտնել:

Ոմանք գեղեցիկ կը համարին բառ մը որովհետեւ այս կամ այն դպրոցը գործածել է կամ ոչ: Իսկ եւ չեմ գիտի թէ ինչո՞ւ համար աւելի գեղեցիկ պիտի ըլլայ դրացի բառը՝ զոր կը գործածէ Եզնիկ մը, Սահակ Պարթև մը, քան հարեան բառը զոր կը գործածեն Լճօ, Այաբունեան, Յովհաննէս Թումանեան: Իբրեւ քաղցրաձայնութիւն՝ հարեան բառն ապահովապէս աւելի քաղցր կը հնչէ, քան դրացին: Պէտք է ուրեմն աւելի հիմնական գաղափար մը փնտռել լեզուի գեղեցիկին: Դժուար պիտի չըլլայ այս գաղափարականը գտնել՝ եթէ մտածենք որ լեզուն՝ յղացուած, արտայայտուած գաղափարն է. լեզուն՝ բանն է՝ ստեղծուած. բանաստեղծութիւնն է, գեղարուեստներու գեղարուեստը: Լեզուի գեղեցիկն օրէնքներն ալ ուրեմն պէտք է փնտռել գեղարուեստի օրէնքներուն մէջ:

Լեզուն գեղեցիկ ըլլալու համար պէտք է ըլլայ պարզ: Լեզուն պարզ կ'ըլլայ՝ երբ գաղափարի մը՝ զոր ամէն մարդ կը ճանչնայ, գործողութեան մը՝ զոր ամէն մարդ կը կրէ, կը տրուի այն անունը՝ զոր ամէն մարդ կու տայ: Գաղափար մը՝ զոր մէջ նոր կ'ունենայ՝ նոր անուն մը ստեղծելէն աւելի, աւելի պարզ կ'ըլլայ բացատրել այն

տարերը ներու բարդութեամբ որոնք ծանօթ են արդէն ։ Պարզին զարգացած շնորհքն է որոշը ։ Լեզուն այնքան որոշ կ'ըլլայ , որքան հեղինակին փոփոկանիւթտութիւնը յաջողի տարբալուծել իրենն և վերլուծել զաղափարներն ու զգացումները և անոնց իւրաքանչիւր բաղադրողին , նրբերանգին և աստիճանին ատանձին անուններ գտնել ։ Որքան քիչ մեկնութիւն վերցնէ լեզու մը այնքան պարզ և որոշ է ։ Պարզի ու ուրոշի միօրինակութիւնը կոտորելու համար՝ պէտք է որ փոփոխութիւն ալ ունենայ լեզուն ։ Եթէ բոլոր բառերը վարդի ձեւին պէս հոլովուէին , ինչպէս առաջարկեց Միշնաս Չերազ , և ժողովրդականացնել ուզեցին Յ. Շահնազար և Ա. Արփիար , լեզուն շատ պարզ կ'ըլլար , — բայց միանգամայն և շատ ձանձրանալի , ինչպէս կ'ապացուցանեն Շնորհալլի ոտանաւորները՝ որոնք յանհունա եւոյ , ին կամ աւ կը յանգին ։ Ընդհակառակն եթէ ամէն բառ իր առանձին հոլովումն ունենար , դարձեալ տգեղ պիտի ըլլար քանի որ պարզութեան դէմ պիտի ըլլար ։ Փոփոխութիւնը պատշաճ կերպով ըլլալու համար պէտք է փոփոկագացութիւնն ունենալ ճիշդ այն աստիճանին՝ ուր յատկութիւն մը կը սկսի ծանր ձրալի ըլլալ և ճնշել ։ Վիտնալ պահել Միշնաս զապիւր , որ եթէ անցնի պատմութեան մէջ՝ յեղափոխութիւններն յառաջ կը բերէ և արուեստներուն մէջ տգեղութիւնները ։

Այս հիմնական օրէնքներէն դուրս՝ լեզուն մտքին միջոցով՝ բոլոր զգայարաններուն ալ առարկայ ըլլալով , պէտք է որ միւս բոլոր գեղարուեստներուն կատարելութիւններն ալ ունենայ ։ Պէտք է դաշնակաւոր ըլլայ երաժշտութեան պէս . նոյն տեսակ ձայնաւորներ՝ երբ անընդհատ իւրարու յաջորդեն , բառը , խօսքը կը տա փակցնեն ։ Քանի մը խիստ ձայներ , խումբ մը բաղաձայններ քովէքով խռնուած , բառը խօսքը խիստ կ'ընեն , ինչպէս կ'ծկուած ողնի մը ։ Պէտք է համաչափ ըլլայ ճարտարապետութեան պէս . խօսք մը՝ որուն մէկ նախադասութիւնը երկայն է , միւսը կարճ , որուն մասերը իրարու հետ ազու-

ցուած չեն , կաղ է ու խարխաւած ։ Շրջածիրերը որոշ պէտք են ըլլալ , ինչպէս արձանագործութեան մէջ , և ձեւերը ճկուն ու ճապուկ , ինչպէս նկարչութեան մէջ ։

Այս ամէնն ըլլալով հանդերձ՝ լեզուն մեռած պիտի ըլլար եթէ պակսէր արտայայտութիւնը ։ Այնքան կենդանի կ'ըլլայ լեզուն՝ որքան յաջողի բացատրել զաղափար մը ճիշդ այնպէս ինչպէս է իրականութեան մէջ ։

Երկու օրինակ մինչեւ հիմայ ըսուածներուն ։

Դրացի բառն եթէ աւելի գեղեցիկ համարուած է քան հարեւան բառը , իր պատճառներն ունի ։ Յետինս լեզուական գեղեցկին կանոններուն հետ բաղդատուած՝ միայն երաժշտական տարրով առաւելութիւն ունի առաջինին վրայ . ձայներն աւելի քաղցր են ։ Բայց ասկից դուրս՝ ունի շատ մը աւելի մեծ թերութիւններ . պարզ չէ . մեր դարաւոր մատենագրութիւնը այս բառը չի ճանչնար . աշխարհաբարի մէջ ալ միայն շատ սահմանափակ գործածութիւն մ'ունի ։ Որոշ ալ չէ . մասնաւոր աշխատութիւն մը պէտք է իմաստն ստուգելու համար , եթէ չուզեն քմածին կերպով մը մտքերնին դնել՝ որ դրացի կը նշանակէ ։ Դրացի բառն ընդհակառակն լոյսի պէս պարզ է . զայն կը հասկնայ ոչ միայն ամբողջ ազգը՝ այլ նաեւ մեր տաճնուշորս դարուան մատենագրութիւնը , իմաստը որոշ կը բացատրէ . դուրս բառը՝ զոր իր մէջն ունի , արդէն կ'արթնցնէ մարդուն մտքին մէջ մայր զաղափարը ուսկից սերած է դրացին ։ Պարզութիւնն ու յստակութիւնը աւելի էական կատարելութիւններ ըլլալով քան քաղցրաձայնութիւնը , դրացին աւելի գեղեցիկ է քան հարեւանը ։ Բառէ մը անցնինք զԲրքի մը ։ Եթէ Բագրատունիի Հովնաթիւնը աւելի գեղեցիկ լեզու է քան Ն. Քուչակի ոտանաւորները , հարկ չկայ ուշադրութեան աննել Բագրատունիի բոլոր կատարելութիւնները կամ Քուչակի բոլոր լեզուական թերութիւնները . պարզութիւնն ու յստակութիւնը բաւական են ։ Քուչակը հասկնալու համար պէտք է գիտ-

նալ գրաբար, ստորին հայերէնը, արաբերէն ու պարսկերէն։ Այս աղամողութեան մէջ մասնաւոր ճիգեր պէտք են զինք զիստելու, ճանչնալու համար։ Մինչ Բագրատունիի Հովնորոտ ճանչնալու համար բաւական է գիտնալ գրաբար։

Հ. Ն. ԱՆՈՒՅԵԱՆ

Շարայարիի

ՀԱՅՏԵՐԷՆ ՆՈՐԱԿԱԶՄ ԲԱՌԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

ՈՒՍՈՒՄ ՄԸ

(Շարում . տես էջ 261)

ԵՐՐՈՐԻ ՍԿՋԵՐՈՒՆՔ

Երրոսկան քաղերոն ձիւղ համապատասխաններն ըլլալու են նորակերտ հայերէններն։

Չարդարանքի և ճոխութեան ծառայող ածականներ կրնան պատշաճօրէն կերտուիլ առանց եւրոպականերու համապատասխանելու, և ունի մեր լեզուն շատ այդպիսի բառեր . դիրին ալ է զանոնք յերկրել, ինչպէս « յուսափայլ » աչքերը, « կարօտակէզ » սիրտը, « ուսումնասինչ » պատանին, « անհրազոյ » ջրվէժը, « շատաշրջիկ » պուշտը, և այլն։ Բայց երբ քաջորոշ և ճշգրտած սահման ունեցող բառերու հայերէններն կազմել զէպք է, գործը դժուար է և մասնաւոր կարողութիւն կը պահանջէ։ Հոս՝ հայերէնը պարտի չկրել իր շինուածքին մէջ տարբ մը որ փնտսէ իմաստին ճշգրտութեանը, կամ որով անընդունակ դառնայ Եւրոպականին բոլոր ճապուկ կիրարկութիւններուն զուգընթանալու։ Արդ, այս թերութիւնը երբեք մուտ գտած է մեր նորակերտ բառերու յորինուածքին մէջ։

Օրինակները շատ են այս թերութիւնը ցոյց տուող։ « Հաւատաքննութիւն » բառին մէջ « հաւատը »ը, « ակտազերծութիւն » բառին մէջ « ակտ »ը, « մասնագիտութիւն » բառին մէջ « գիտութիւն »ը,

« մարդակազմութեան » մէջ « մարդ »ը, « արուեստասնանդէս »ին մէջ « արուեստ »ը, « դրամապոլիս »ին մէջ « դրամ »ը, « քանաճեղին » մէջ « քան »ը, և շահաբաժին »ին մէջ « շահ »ը, « բարեջըլութեան » մէջ « բարին »ն, « ամուսնալուծութեան » մէջ « ամուսին »ը՝ եւրոպական համապատասխաններուն անծանօթ տարրեր են որ հայերէններուն մէջ մտցուած են։ Այս անզգուշութեան հետեւանքն այն եղած է որ հայերէն բառը ուշ կամ կանուխ երեւան կը հանէ իր անճշգրտութիւնն ու անբաւականութիւնը առնթին եւրոպականին և ուրիշ նոր մը եւս յերկրել հարկ կ'ըլլայ։ Այսպէս տեսնելով թէ քան-աճեւ բառը, որ formuleին դէմ դրուած է, անոր այս ինչ կիրարկութեանց չի պատշաճիր, « նշանացոյց » բառն ալ յօրինած են վերջերս։ Immunité բառին հայերէն համապատասխան մը յօրինած է որ ակտազերծութիւն », որ ինքնին լաւ աղուր է, բայց չունի եւրոպականին լայն առումը և չի կրնար հետեւապէս հայերէն ըսուիլ, ինչպէս ֆուսսներէն կ'ըսուի, « անբաւականութեան ակտազերծ » և այլն։ Դիցուք, սակայն, թէ immunité իր լայն իմաստովն առած և ըստ այնմ հայերէն բարդ մը կազմած ըլլային, օրինակ իմն գերծակայաբիւն ըսած ըլլային, « զերծ կամ » քացատրութեան հետեւելով պարզապէս, այն առնն պիտի կրնայինք մենք ալ Եւրոպականին ամէն կիրարկութիւններուն դէմ հանել մերը և ըսել « վարակիչ ակտերէ զերծակայում », և զինուորական ծառայութենէ զերծակայել », և երեսփոխանի մը բոլոր զերծակայութիւններն վայելի », և այլն։ Ու զերծակայութիւն բառը լեզուին մէջ իրեն ընկեր մը պիտի գտնէր « զերծակայութիւն » բառին մէջ։

Anatomie բառին համապատասխանելու համար « մարդակազմութիւն »ը բարդը յօրինուած է, սակայն գտնելով որ անկարելի է առիթին, կրկային, տեղեւին « մարդաբանութեան »ը վրայ խօսիլ, ուրիշ բարդ մը եւս երեւան հանուած է, այն է « անդամազննութիւն »ը։ Սակայն վերջապէս